

*Шевченко О. Д.,**аспірант кафедри кримінального права і процесу
Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки*

СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ ЗАСУДЖЕНИХ ДО ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ

Анотація. У статті автором розглянуто та проаналізовано професійно-технічне навчання засуджених до позбавлення волі як фактор їх виправлення й ресоціалізації. Проаналізовано основні аспекти цієї діяльності. Запропоновано пропозиції з удосконалення чинного кримінально-виконавчого законодавства в частині регламентації професійного навчання засуджених до позбавлення волі.

Ключові слова: освіта, виправлення, навчання, професійна діяльність, професійно-технічне навчання, засуджені.

Постановка проблеми. Освіта як засіб виправлення осіб, засуджених до позбавлення волі, – це спеціально організований в інтересах людини, громадянина, суспільства й держави, здійснюваний в установах, що виконують покарання у вигляді позбавлення волі, нормативно врегульований, керований і контрольований активний процес навчання й виховання, спрямований на нейтралізацію негативних рис характеру, викорінення негативних потреб (виправлення) та на подальшу соціальну адаптацію, що супроводжується отриманням особою освіти у встановлених законодавством освітніх рівнях.

Метою статті є аналіз стану й перспектив професійної освіти засуджених до позбавлення волі.

Виклад основного матеріалу дослідження. Відповідно до Закону України «Про освіту» освітні програми поділяються на загальноосвітні та професійні [1]. Загальноосвітні програми спрямовані на вирішення завдань формування загальної культури особистості, адаптації особистості до життя в суспільстві.

Професійно-технічне навчання здійснюється з метою сприяння розвитку особи, її виправленню й ресоціалізації та полягає в тому, що воно не лише дає систему знань про закономірності розвитку природи й суспільства, розширює межі світогляду, сприяє інтелектуальному розвитку засуджених, залучає їх до досягнень науки та техніки, а й безпосередньо впливає на виховання засуджених, тобто навчання нероздільно пов'язане з вихованням [2, с. 24].

Правове регулювання професійно-технічного навчання засуджених базується на законах України «Про освіту», «Про загальну середню освіту», «Про професійно-технічну освіту» в порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України (ч. 1 ст. 126 Кримінально-виконавчого кодексу України).

В установах виконання покарань отримання засудженими, які не мають робітничої професії, підготовки на курсах професійного навчання робітників є обов'язковою умовою. Ця вимога постає зі змісту ч. 1 ст. 125 Кримінально-виконавчого кодексу України. Причому як альтернативу професійній освіті законодавець називає професійну підготовку, уточнюючи коло осіб, на яких поширюється імперативний характер норми закону (засуджені до позбавлення волі, які не мають професії (спеціальності), за якою засуджений може працювати у виправній установі та після звільнення).

Відповідно до Закону України «Про професійно-технічну освіту» професійно-технічна освіта здійснюється в межах освітніх програм встановленого зразка. Навчання професії здійснюється за загальними освітніми стандартами й програмами, адаптованими до умов позбавлення волі з урахуванням специфіки, режимних вимог і розпорядку дня. За підсумками навчання засуджені здають кваліфікаційні іспити, їм видається документ єдиного зразка, який свідчить про отримання відповідної спеціальності чи професії [3]. Ця форма підготовки робітничих кадрів є найбільш фундаментальною, що дає можливість засудженим після звільнення більш успішно адаптуватися в умовах свободи й ринкових відносин.

Професійна підготовка, про яку говорить законодавець у ст. 125 Кримінально-виконавчого кодексу України, має на меті прискорене набуття засудженими особами необхідних навичок для виконання певної роботи, групи робіт. Однак варто зазначити, що професійна підготовка не супроводжується підвищенням освітнього рівня учня відповідно до Закону України «Про освіту». Як правило, професійну підготовку отримують особи, які не мають основної та загальної освіти [4].

Організація професійної підготовки засуджених проводиться безпосередньо на виробництві виправної установи в групах із 5–10 осіб, а також у школах при установі. Основними формами професійного навчання є індивідуальне, бригадне та курсове навчання. Форми організації виробничого навчання обираються центром залежно від особливостей професії за умови повного виконання навчальних планів і програм. Навчання в центрі завершується кваліфікаційною атестацією. Кваліфікаційна атестація та присвоєння кваліфікації здійснюються відповідно до Положення про порядок кваліфікаційної атестації та присвоєння кваліфікації особам, які здобувають професійно-технічну освіту, затвердженого Наказом Міністерства праці та соціальної політики України і Міністерства освіти України від 31 грудня 1998 р. № 201/469 (zareestrovano в Міністерстві юстиції України 1 березня 1999 р. за № 124/3417) [5].

Для вивчення обов'язкових курсів спеціальних, загально-технічних та інших дисциплін однієї чи споріднених спеціальностей засуджені, яких навчають бригадами або індивідуальним методом, об'єднуються в навчальні групи. Засуджені, які відбувають довічне позбавлення волі, професійну підготовку отримують безпосередньо на виробництві колонії.

З огляду на необхідність охорони здоров'я засуджених у виправних установах створені спеціальні служби, які ведуть відбір та облік засуджених, які мають професійне навчання, і проводять їх медичний огляд щодо відповідності їх фізіології заняттям відповідною професією.

Доцільно навести думку професора Т.Ф. Мінязевої, яка вважає: «Вирішувати питання про професійне навчання засудженого необхідно суворо індивідуально, з урахуванням його

бажання та ще до його направлення до відповідної виправної установи, за винятком осіб, яким призначено відбування покарання у вигляді позбавлення волі у в'язниці. Це дало б змогу більшою мірою враховувати наявну в засудженого професію або його бажання отримати будь-яку професію. Такий підхід стимулював би також прагнення винного до виправлення, звільнення й до нормального життя в суспільстві» [6, с. 77].

Основним завданням безперервної професійної освіти засуджених є вдосконалення зв'язків між системою підготовки кадрів і виробництвом, щоб засудженим, які отримують професії в колонії, гарантувалося працевлаштування після звільнення з місць позбавлення волі. У широкому сенсі система безперервного навчання – це єдність основної підготовки й перепідготовки, загальної та професійної освіти, навчання й виробництва. Така єдність передбачає впровадження праці у сферу початкової професійної підготовки шляхом створення навчальних центрів при установах виконання покарань, які здійснюють підготовку кваліфікованих робочих різного рівня.

У сучасних умовах необхідно орієнтуватися на якісно новий рівень професійної підготовки засуджених. Це має бути система технічних, соціальних та економічних вимог до розвитку продуктивних здібностей на рівні стандартів, оскільки без урахування перспективи розвитку й задоволення зростаючих потреб суспільства та людини неможливо забезпечити підприємствам колонії проникнення на ринок виробничих і споживчих товарів, якість яких залежить від знань та майстерності працівників [7].

Один із засуджених сформулював свою позицію таким чином: «Не зрозуміло, де зможе працювати та кому буде потрібний на свободі машиніст (кочегар) котельні. От якби на зоні навчали, наприклад, професії водія, тракториста, то бажано вчитися було б більше, та й ставлення в нас було б інше. Готувати потрібно робочу силу». І такі думки періодично повторюються. Це свідчить насамперед про те, що необхідно не лише розширювати мережу професійних училищ у виправних установах, а й робити акцент на різноманітності професій, опанувати які можна буде також у період відбування покарання. Особливо з огляду на те, що такі рекомендації знаходять своє відображення в Європейських пенітенціарних правилах, які законодавство України повинне максимально враховувати.

Важливим завданням професійної освіти осіб, засуджених до позбавлення волі, на переконання Н. Кудрявцева, є підготовка робітників зі змішаними, складними, широкопрофільними спеціальностями, щоб засудженим, які отримують професії, було гарантоване працевлаштування після звільнення з місць позбавлення волі.

Отже, на підставі вищесказаного можна зробити такі висновки:

1) освіта – це, з одного боку, право громадян на отримання систематизованих знань і вмінь, а з іншого – їх конституційний обов'язок (згідно зі ст. 53 Конституції України);

2) у чинному законодавстві йдеться лише про види й форми отримання освіти, однак відсутня вказівка на спосіб отримання освіти. Хоча за змістом закону дистанційне навчання

є способом реалізації права на отримання освіти з використанням сучасних дистанційних освітніх технологій.

Також вважаємо, що нині багато законодавчих норм, які не співвідносяться одна з одною. Є неточності й у формулюваннях деяких відомчих актів. Тому варто внести відповідні зміни та доповнення до ст. ст. 125 і 126 Кримінально-виконавчого кодексу України.

Література:

1. Про освіту: Закон України від 23 травня 1991 р. № 1060-ХІІ / Верховна Рада України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1060-12>.
2. Реалізації права осіб, засуджених до позбавлення волі, на отримання освіти в умовах реформування пенітенціарної системи України: монографія / О.І. Богатирьова, С.В. Сюр; за заг. ред. І.Г. Богатирьова. Бровари: ХмЦНТЕІ, 2010. 125 с.
3. Про професійно-технічну освіту: Закон України від 10 лютого 1998 р. / Верховна Рада України. Відомості Верховної Ради України. 1998. № 32. Ст. 215.
4. Кримінально-виконавчий кодекс України: офіційне видання. К.: Атіка, 2003. 96 с.
5. Про Положення про порядок кваліфікаційної атестації та присвоєння кваліфікації особам, які здобувають професійно-технічну освіту: Наказ Міністерства праці та соціальної політики України і Міністерства освіти України від 31 грудня 1998 р. № 201/469 / Міністерство праці та соціальної політики України, Міністерство освіти України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0124-99>.
6. Миняева Т.Ф. Правовое положение осужденных. М.: Права человека, 2000. 212 с.
7. Леонова Е.Ю., Мехришвили Л.Л. Специфика реализации высшего профессионального образования в системе исполнения наказания. Тюмень: ТюмГНГУ, 2013. 179 с.

Шевченко О. Д. Состояние и перспективы профессионального образования осужденных к лишению свободы

Аннотация. В статье автором рассмотрено и проанализировано профессионально-техническое образование осужденных к лишению свободы как фактор их исправления и ресоциализации. Проанализированы основные аспекты этой деятельности. Внесены предложения по совершенствованию действующего уголовно-исполнительного законодательства в части регламентации профессионального обучения осужденных к лишению свободы.

Ключевые слова: образование, исправление, обучение, профессиональная деятельность, профессионально-техническое обучение, осужденные.

Shevchenko O. The state and prospects of professional education of the proceedings before fighting the wave

Summary. In the article the author reviews and analyzes the vocational and technical training of the sentenced to imprisonment as a factor of their correction and resocialization. The main aspects of this activity are analyzed. Proposals on improvement of the current criminal-executive legislation in the part concerning the regulation of professional training of sentenced persons to imprisonment are offered.

Key words: education, correction, training, professional activity, vocational training, convicts.